

VOCABULARY O'RGATISHDA KONTEXT ASOSIDA YONDASHUVNING AFZALLIKLARI

Abduraxmonov Orifjon

Surxondaryo Viloyati Uzun Tuman 1-Son Politeknikumi

Ingliz Tii Fani O'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17699326>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-noyabr 2025 yil

Ma'qullandi: 20-noyabr 2025 yil

Nashr qilindi: 24-noyabr 2025 yil

KEY WORDS

vocabulary, kontekst, kontekstual yondashuv, ESL, leksik kompetensiya, kognitiv psixologiya, kommunikativ metod.

ABSTRACT

Ushbu ilmiy maqola ingliz tili ta'limida vocabulary (leksika)ni o'rgatishdakontekst asosida yondashuvning nazariy asoslari, metodik imkoniyatlari va amaliy samaradorligini chuqur tahlil qiladi. Kontekstual ta'lim metodlari so'zlarni izolyatsiya qilingan holda emas, balki real hayotiy vaziyatlar, matnlar, dialoglar, muloqot jarayonlari va semantik muhit ichida o'rgatishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv o'quvchilarning so'z ma'nosini chuqur idrok etishi, ularni mustahkam eslab qolishi hamda kommunikativ nutqda faol qo'llay olishini ta'minlaydi. Maqola ingliz tili o'qitishning hozirgi bosqichida kontekstual yondashuvning ahamiyati, kognitiv psixologiya bilan bog'liq jihatlari, o'quvchi motivatsiyasiga ta'siri va eksperimental dalillar bilan mustahkamlangan afzalliklarini yoritadi. Leksik kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy talablari kontekst asosida o'qitishni eng samarali metodlardanbiriga aylantirgan.

Ingliz tili global muloqot, ta'lim, ilm-fan va texnologiya tiliga aylangan sharoitda o'quvchilarda leksik kompetensiyani shakllantirish zamonaviy ta'limning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tilni bilish — avvalo so'z boyligini yetarli darajada egallash demakdir. Chunki grammatik bilimlar so'zlar bilan uyg'unlashgandagina muloqot mumkin bo'ladi. Shu bois vocabulary o'rgatish metodlarini takomillashtirish doimo olimlar, metodistlar va amaliyotchi o'qituvchilarning diqqat markazida bo'lib kelmoqda.

An'anaviy yodlash metodlari (so'z ro'yxati + tarjima + yodlash) qisqa muddatli xotirani faollashtiradi, biroq so'zning mazmuniy, stilistik va grammatik jihatlari o'rgatishda yetarli samaraga ega emas. O'quvchi bunday usulda o'rgangan so'zlarini ko'pincha nutqda ishlatolmaydi, chunki u mazmuniy vaziyatni tasavvur qila olmaydi. Kontekstual yondashuv esa so'zlarni matn, dialog, real muloqot vaziyatlari, voqealar ketma-ketligi, vizual kontekst va multimodal materiallar ichida o'rgatishga asoslanadi.

Bu usul o'quvchilarda semantik tarmoqlarni shakllantiradi, assotsiativ eslab qolishni kuchaytiradi, ko'p ma'noli so'zlarning farqlarini anglashga yordam beradi hamda nutqda to'g'ri ishlatish kompetensiyasini rivojlantiradi.

Kontekstning mujassamligi, mazmuniy bog'liqligi va mantiqiy izchilligi vocabulary o'rgatishni samarali jarayonga aylantiradi. Shu sababli ushbu maqolada kontekst asosida yondashuvning afzalliklari ilmiy-metodik nuqtai nazardan atroflicha yoritiladi.

TAHLIL

1. Kontekst so'z ma'nosini chuqur idrok etishni ta'minlaydi

So'zlarni real matn ichida o'rganish o'quvchilarga ularning semantik tuzilishi, asosiy va qo'shimcha ma'nolari, konnotativ qiymati, grammatik funksiyalari va collocationlari haqida tabiiy va to'liq tasavvur beradi. Matn konteksti orqali o'quvchi so'zning qaysi vaziyatda ishlatilishini anglaydi.

2. Kognitiv psixologiya nuqtai nazaridan kontekstning ahamiyati

Kognitiv fan vakillari (Anderson, Baddeley, Craik & Lockhart) ma'lumotni eslab qolishning muvaffaqiyati uning qanday kontekstda taqdim etilishiga bog'liqligini ta'kidlaydi.

Ma'lumot qanchalik ko'p bog'lanishga ega bo'lsa, shunchalik uzoq muddatli xotirada saqlanadi.

Shu sababli kontekstual o'qitish semantik bog'lanishlarni kuchaytirib, so'zlarni yoddan chiqib ketishini kamaytiradi

3. Kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishi

CEFR standartlariga ko'ra, o'quvchi so'zni bilishdan tashqari uni to'g'ri vaziyatda qo'llay olishi kerak. Kontekstual ta'lim usullari o'quvchiga nutqiy vaziyatni tahlil qilish, mos so'z variantini tanlash, stilistik jihatdan to'g'ri gap tuzish va suhbat mavzusiga mos leksik birliklardan foydalanish imkonini beradi

4. O'quvchi motivatsiyasining oshishi

Qiziqarli matnlar, hikoyalar, dialoglar, real hayotiy vaziyatlar va videomateriallar asosida so'zlarni o'rganish o'quvchini dars jarayoniga faol jalb qiladi. Emotsional kontekst motivatsiyani oshiradi va leksik o'zlashtirishni osonlashtiradi

5. Eksperimental natijalar

Tadqiqot davomida ikki guruh o'quvchilarga 20 ta yangi so'z berildi. Bir guruh an'anaviy yodlash metodidan foydalangan, ikkinchisiga esa kontekstual matnlar berildi.

1-An'anaviy guruh: 1 haftadan so'ng 20 so'zdan 7 tasi eslab qolindi.

2- Kontekstual guruh: 1 haftadan so'ng 20 so'zdan 14 tasi eslab qolindi.

Bu natijalar kontekstual metodning samaradorligini isbotlaydi

6. Kontekst asosida o'qitishning amaliy usullari

1 Matn asosida so'z ma'nosini topish

2 Dialoglarni tiklash va davom ettirish

3 Situatsion kartochkalar bilan ishlash

4 Video kontekstida vocabulary o'rganish

5 Role-play vazifalari

6 Collocation asosida gap tuzish

7 Vizual kontekst (rasmlar, diagrammalar, ikonalar) asosida so'z o'rganish

Bibliografiya:

1. Nation, P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.

2. Thornbury, S. (2002). *How to Teach Vocabulary*. Pearson.
3. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Longman.
4. Schmitt, N. (2010). *Researching Vocabulary*. Palgrave Macmillan.
5. Craik, F. & Lockhart, R. (1972). Levels of Processing Framework.
6. Oxford, R. (1990). *Language Learning Strategies*. Heinle & Heinle.
7. Richards, J. & Rodgers, T. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. CUP.

